

2004: Wederom een topjaar voor de IJsvogels rond Arnhem

Roy Verhoef

Inleiding

In 2002, toen we als Vogelwerkgroep Arnhem 20 jaar bestonden, was de IJsvogel onze jubileumsoort en is toen uitgebreid geïnventariseerd. In 2003 zijn de resultaten in de Vlerk gekomen (Verhoef, 2003). In dit artikel werd gesproken over 30 territoria, later is er daar nog één bijgekomen zodat 2002 tot dan toe het beste jaar was om een IJsvogel in ons werkgebied tegen te komen.

Omdat de IJsvogel mij blijft boeien ben ik doorgegaan met het verzamelen van zoveel mogelijk waarnemingen. Uit deze waarnemingen zijn de territoria in 2003 en 2004 afgeleid. In dit artikel worden de aantallen en locaties van deze territoria besproken en vergeleken met aantallen uit voorgaande jaren.

Werkwijze

In eerste instantie zijn de gegevens verzameld van die plaatsen die jaarlijks op broedvogels onderzocht worden, zoals Park Rosendaal, Beekhuizen, Meinerswijk, rondom Doesburg en in de Gelderse Poort. Hiernaast zijn alle losse waarnemingen verzameld van onze website en uit het waarnemingenarchief. Ook heb ik meerdere bezoeken gebracht aan verschillende bekende broedlocaties en zijn mondelinge en schriftelijke waarnemingen verzameld. Als laatste is via verschillende andere sites op het internet gezocht.

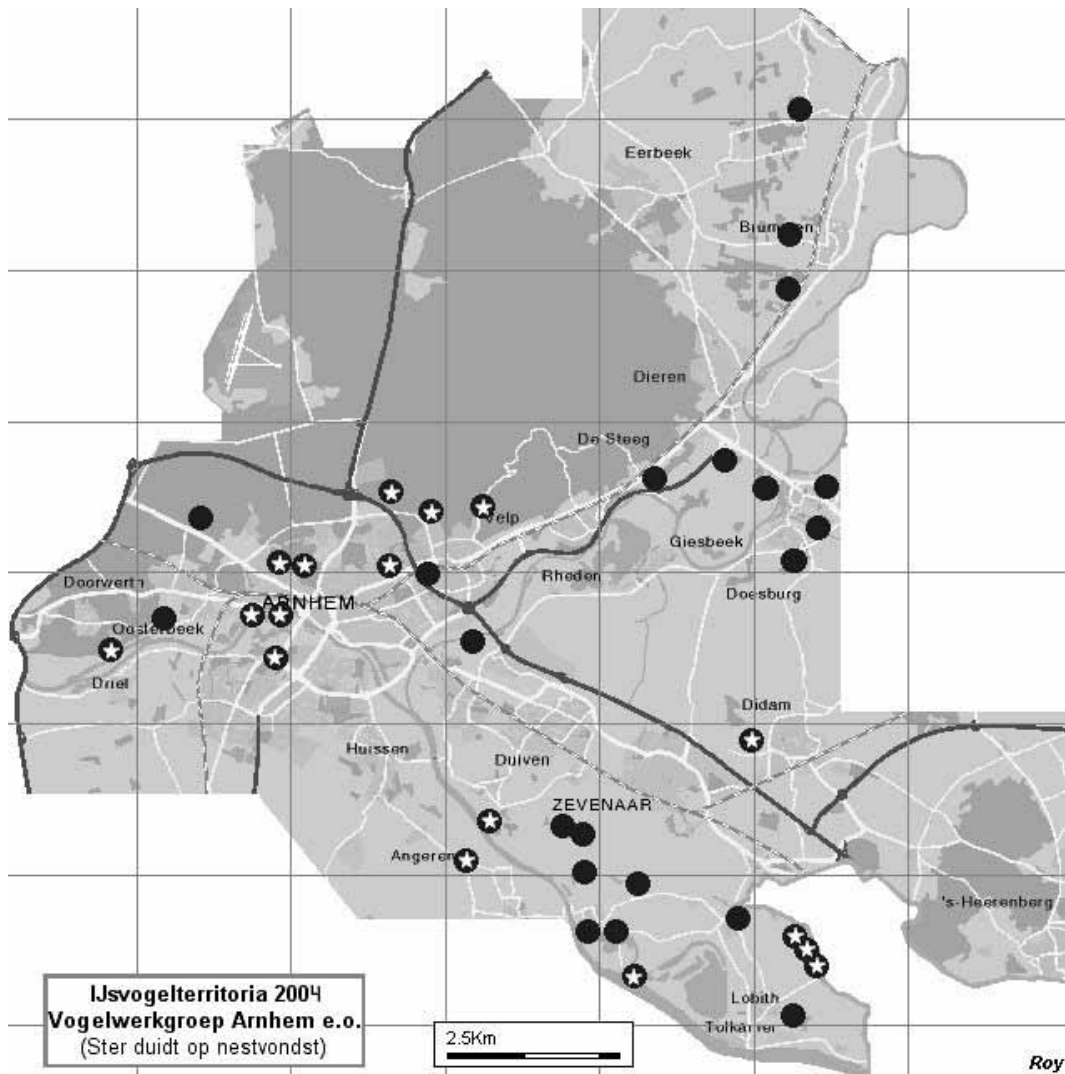
Met de beschikbare gegevens is elk jaar een lijst gemaakt van alle territoria uit de periode vanaf 1988. De beste locaties krijgen elk jaar prioriteit bij de extra bezoeken die ik in de broedtijd heb gebracht.

Het onderzoek is evenals bij de vorige publicatie uitgevoerd volgens vaste richtlijnen (SOVON, 1996). Samengevat komt het er bij de IJsvogel op neer dat we er vanuit mogen gaan dat er een territorium is als er in de periode van maart tot juli minstens twee waarnemingen gedaan worden waarvan er minimaal één binnen de datumgrenzen van 1 april tot 15 mei moet liggen.

Resultaten

In de broedtijd hebben we 178 (2003), respectievelijk 130 (2004), waarnemingen verzameld. In 2002 waren dit er 175. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in 28 territoria in 2003 en maar liefst 38 in 2004, een nieuw record dat ruim 20% hoger ligt dan het voormalige record uit 2002.

De onderzoeksintensiteit was de laatste twee jaar lager dan in 2002. Toch zijn er weer veel nestpijpen gevonden. Het waren er 13 in 2002 en in 2003 en 17 in 2004. Op het bijgaande kaartje is te zien hoe de territoria het laatste jaar over ons werkgebied verspreid lagen.

Figuur 1. Aantal IJsvogelterritoria in het hart van Gelderland in 2004.

Vergelijken we de gevonden territoria met de voorgaande twee jaar dan valt op dat veel locaties kennelijk geschikt zijn voor deze blauwe visser. Op 10 plaatsen werden in alle drie de jaren IJsvogels aangetroffen. In drie jaar tijd werd in 53 verschillende kilometerhokken één of meerdere keren een territorium gevonden. Als we de lijst met territoria van de afgelopen 10 jaar bekijken komen we zelfs tot bijna 70 verschillende territoria. Hieruit blijkt dus in ieder geval het enorme potentieel dat ons werkgebied heeft voor de blauwe flits.

Als we wat meer inzoomen valt de achteruitgang in het gebied ten noorden van Dieren op. Waarschijnlijk heeft deze voor een deel te maken met een lagere onderzoeksintensiteit in dit gebied. In de andere gebieden is er wel een groei te zien, vooral de toename in de uiterwaarden en in de Rijnstrangen is spectaculair. Langs het Pannerdens Kanaal is in drie jaar tijd een duidelijke groei in noordelijke richting te zien.

In ons werkgebied zijn dus op bijna alle waterrijke plaatsen territoria van de IJsvogel te vinden. De territoria liggen redelijk verspreid langs de Veluwezoom en langs de Rijn en IJssel.

In 2004 zijn rond Arnhem/Oosterbeek 9 territoria vastgesteld. In Velp/Rozendaal is de teller op 4 blijven steken. Dit aantal is ook rondom Doesburg geteld zijn. Ten noorden van Dieren zijn er in een vrij groot gebied ook nog eens 3 territoria vastgesteld. Het Rijnstrangengebied mag zich verheugen in maar liefst 14 broedparen. Relatief geïsoleerd ligt een territorium bij Didam waar tot en met 2002 nog nooit broedende IJsvogels waren waargenomen. Hier zijn in juni 2003 zes jongen uitgevlogen terwijl ook in 2004 succesvol gebroed is. De soort ontbrak in het Duivensche Broek en de Over-Betuwe, rondom Montferland en langs de IJssel ten noorden van Leuvenheim.

In 2004 is in 17 van de 38 territoria ook een nestpijp gevonden. De nestplaatsen waren de oever van plas of vijver (6x), sprengenbeek (2), kluit omgevallen boom (8) en oude rivierarm (1). In drie van de gevallen werd de nestpijp gevonden in een afgestoken wandje. Op zes plaatsen zijn dit jaar jonge IJsvogels aangetroffen. Op 9 augustus 2004 zag ik in Arnhem in park Sonsbeek vier jongen die zich al verspreid hadden over drie verschillende plekjes in het park.

Aantalsontwikkeling

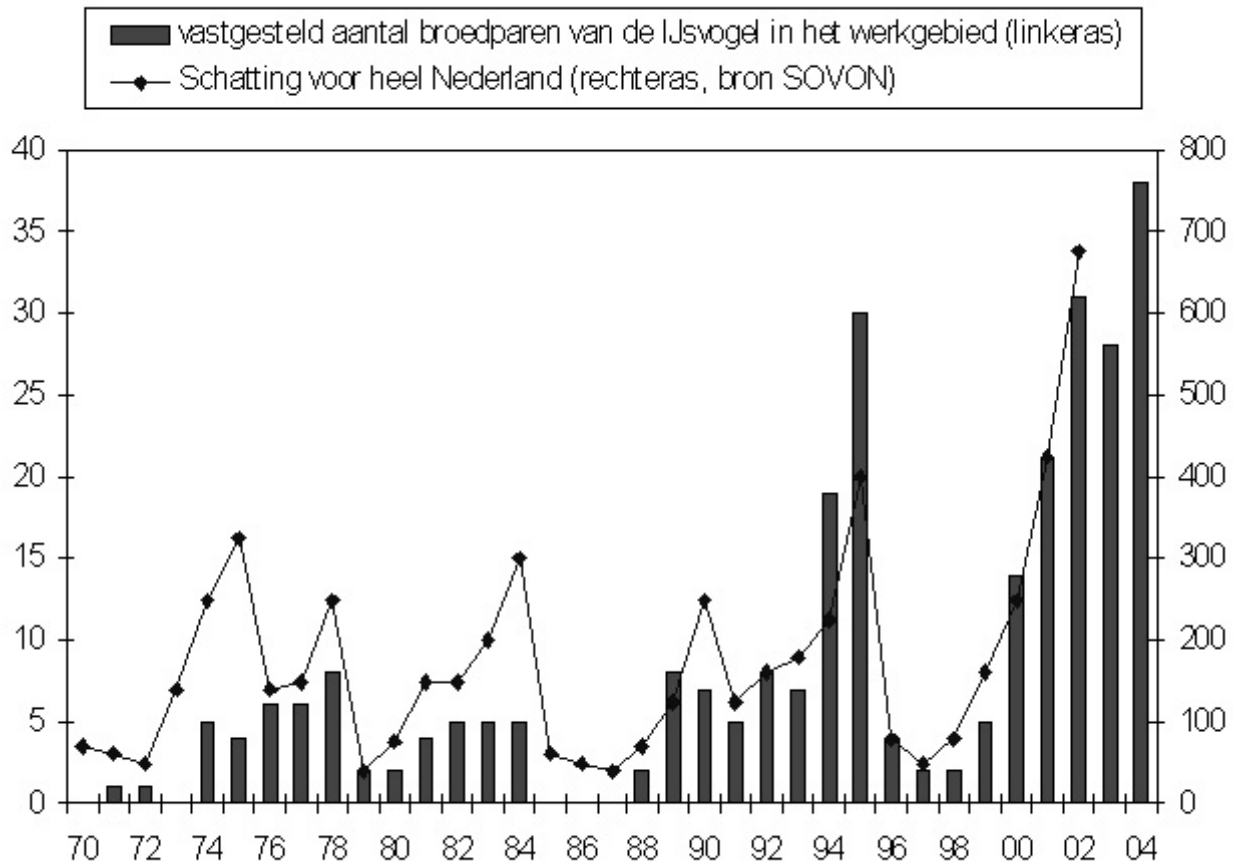
Het is algemeen bekend dat de IJsvogelaantallen in strenge winters behoorlijk dalen. Aangezien de laatste vorst van betekenis in 1996/97 getrotseerd moest worden kon de IJsvogel in de jaren daarna aan een opmars beginnen. Dit heeft in 2004 geresulteerd in een nieuw recordaantal van 38 territoria in ons werkgebied. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de deelgebieden.

Tabel 1. Aantalsontwikkeling van de IJsvogel in 6 deelgebieden

gebied	1995	2002	2003	2004
Ten noorden van Dieren	6	7	3	3
Veluwe-rand	15	8	5	8
Uiterwaarden	4	8	8	12
Stad/dorp	1	2	2	3
Rijnstrangen (excl. uiterwaarden)	2	3	7	8
Doesburg/Didam	2	3	3	4
Totaal	30	31	28	38

Meest in het oog springend is de toename in de uiterwaarden en in de Rijnstrangen. De afname ten noorden van Dieren is hierboven al genoemd. De afname langs de Veluwe-rand, die in het vorige artikel (Verhoef, 2003) al genoemd werd, blijkt structureel te zijn.

In figuur 2 is het aantal broedparen in ons werkgebied weergegeven in de periode 1970-2004. Het aantal broedparen in deze periode is weergegeven in het staafdiagram. Het lijndiagram toont het totaal van heel Nederland, volgens een schatting van SOVON (Bijlsma *et al.* 2001).

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van de IJsvogel in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem vergeleken met de populatie in Nederland. Strenge winters: 1978/79, 1984/85 en 1995/96, koude winters: 1968/69, 1969/70, 1970/71, 1981/82, 1985/86, 1986/87 en 1996/97.

De aantallen zijn grotendeels een afspiegeling van de strengheid van de winter. Opvallend is dat in 1994 en in 1995 het aandeel in ons werkgebied ruim boven de 5% komt van de Nederlandse aantallen. Dit terwijl ons werkgebied circa 2% van Nederland beslaat.

Nabeschuiving en slotwoord

De duidelijke toename van de IJsvogel in het hart van Gelderland is toe te schrijven aan gunstige factoren zoals geschikte biotopen en een reeks van zachte winters. Tijdens het jarenlange broedvogelonderzoek van onze vogelwerkgroep is de schatting van het maximum aantal broedparen dat in ons werkgebied kan broeden regelmatig bijgesteld naar boven. Op grond van het aantal gebruikte territoria de afgelopen jaren moet het mogelijk zijn dat het aantal paar in een nieuw topjaar op een gegeven moment boven de 50 uit zal komen.

Uiteraard op deze plaats ook een woord van dank aan alle waarnemers en aan Jan Schoppers die het concept van commentaar heeft voorzien. Ik hoop dat, ook in de toekomst, iedere IJsvogelwaarneming niet alleen enthousiasme teweeg brengt bij de waarnemers maar dat ook de moeite genomen zal worden om deze te melden. Op deze manier kunnen we deze schitterende beekjuweel ook de komende jaren weer op de voet volgen.

Literatuur

Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland, deel 2).

SOVON, 1996. Broedvogelinventarisatie kolonievogels en zeldzame soorten. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). SOVON, uitgave 1996.

Verhoef, R. 2003. 2002: Topjaar voor de IJsvogels rond Arnhem. Vlerk 20: 55-62.

Foto. IJsvogelnest Beekhuizen, 15 mei 2004 (Roy Verhoef)